

El ball de bastons d'Artés

Ramon Vilar i Herms

El Ball de Bastons d'Artés és presentat aquí com un element primordial a preservar. Per a tal fi, ens és descrit des dels seus aspectes històric, etnogràfic, formal i musical, desenvolupant especialment aquest darrer aspecte ja que aquest fou l'objectiu que, d'entrada, va conduir l'autor de l'article envers aquest fet de cultura popular. El Ball de bastons d'Artés, però, segueix essent identificatiu? És copsat com a patrimoni propi? Ramon Vilar alerta del perill de desaparició quan una manifestació d'aquest tipus deixa de ser una referència visual i festiva.

La colla de Bastoners, any 1943. Violinista: Rafel Cocharrera de Navarcles.

I.- Introducció

El Ball de Bastons d'Artés, malgrat que actualment passi per moments d'hora baixa, és un bé patrimonial com tants balls d'arrel tradicional d'arreu del país. Forma part del patrimoni de la vila d'Artés com ho poden ser les restes paleocristianes trobades a l'antic temple parroquial, els vins i caves que dóna la terra, els telers de Can Berenguer actualment al Museu de la Tècnica de Catalunya o el generador a vapor

(la "burra"), de la mateixa fàbrica de propietat municipal, com a testimoni d'un passat industrial tèxtil important, l'alzina monumental d'El Pujol, els "Borregos del Sant Pare", els versos d'en Bosch i Jover o els d'en Francesc Blancher... El patrimoni cultural d'una comunitat pot estar relacionat amb l'arqueologia, l'economia, l'oci, la gastronomia, les creences amb els seus sistemes de valors, les maneres d'associar-se, les manifestacions artístiques i, per suposat, el folklore (entès com a

“saber del poble” en el sentit de realitat viva i actual). Però així com els béns de cultura material tenen, d'entrada, una perdurabilitat garantida (malgrat les transformacions que pateixen i que, fins i tot, alguns desapareixen a causa dels canvis històrics i de funcionalitat), altrament els béns de cultura immaterial depenen del tot de la contingència humana i del valor que els dona la comunitat que els sustenta (dintre d'aquest concepte de cultura immaterial, hi entra la música, la dansa, les arts escèniques i tot el que hem convingut a anomenar “cultura popular i tradicional”: el folklore, els costums, les festes, etc).

L'expressió lúdico-festiva d'una comunitat determinada pot oscil·lar entre la tradició i la innovació, entre mantenir, conservar i restaurar festes i rituals que s'han fet tota la vida o crear-ne de noves amb la voluntat de satisfer altres necessitats i circumstàncies diferents. De tota manera, les festes tradicionals estan sempre sotmeses a canvis evolutius per petits que siguin. Només tenint en compte, en aquest sentit, l'esdeveniment a Artés durant aquest segle, veiem com unes festes i tradicions s'han transformat, altres han desaparegut i n'han nascut de noves. Així doncs, havia tingut molta importància la Festa de l'Arròs, les Caramelles, el Pessebrisme, la Fira de Cap d'Any, la festa de La Minerva, els aplecs del dilluns de Pasqua a Fussa, Pasqueteres, el Corpus i les enramades de la vuitada, la Festa Major d'Hivern, etc, punts de referència que han anat desapareixent i, en canvi, n'han nascut altres d'absolutament nous: La nit de Sant Joan (a iniciativa del Centre Excursionista), el Sarau Artesenc i l'Aplec d'Artés o del “Bosquet” (com a fruit de l'afició i de la colla sardanista), Els Gegants i les Trobades de Gegants, el Raïm de Poesia, etc, altres festes s'han transformat: la fira de Cap d'Any i Pasqueteres en la Fira del Vehicle Usat; altres s'han mantingut invariables com la Festa Major del primer diumenge de setembre, tot i que el seu contingut i valoració han canviat força, i altres s'han restaurat com les Enramades del Raval, però fora ja del seu antic context. El mateix fenomen el podem trobar en el

fet associatiu³. Esdeveniments com la Guerra Civil, noves circumstàncies com el Concili Vaticà II, l'adveniment de la democràcia o la formació d'una realitat demogràfica molt més complexa a causa de la immigració, canvis tecnològics com la crisi del tèxtil i el naixement de noves àrees industrials (el “Polígon”) molt més diversificades, canvis de formes de vida com el que ha comportat l'ús del cotxe, etc, han aportat noves sensibilitats que, en definitiva, es tradueixen en noves manifestacions festives, associatives i lúdiques.

El Ball de Bastons d'Artés, com element que forma i ha format part d'un esdeveniment festiu més gran, ha sofert l'oscil·lació pròpia del pas del temps, amb les seves evolucions, involucions, aturades i repeses. Actualment ja fa uns quants anys que aquest ball no surt al carrer el dia de la Fira del Vehicle Usat, tot i que em consta que segueix viu⁴. El Ball de Bastons era propi especialment de la festa de Pasqueteres, capvuitada de Pasqua i dia que es portava solemnement el combrigar als malalts, festa que per a Artés havia de tenir un significat especial quan se la va escollir com a data de celebració de la Fira del Vehicle Usat (fira que suplia la que es feia sempre per Cap d'Any, de caràcter agrícola i ramader). Els temps canvien i Artés, vila vinculada a la indústria tèxtil des dels inicis de l'era industrial, sense deixar-hi de tenir un pes fort l'agricultura, fa un pas cap a nous reptes transformant una fira tradicional, en una d'absolutament tècnica, iniciativa que ha estat avalada per l'èxit de les XXXVI edicions que ja se n'han fet. Aquest ball, doncs, que sempre sortia pels carrers del poble el diumenge al matí, havia perdut ja el seu sentit ritual, però en canvi mantenia un sentit identificatiu, tal com veurem al llarg d'aquest article. Davant l'evolució dels fets d'expressió col·lectiva ens cal tenir una actitud oberta i realista. Quan un d'aquests fets, com és el cas del Ball de Bastons d'Artés, deixa de sortir al carrer ens preguntem: És que ha deixat de ser identificatiu?, és que el poble no s'hi veu expressat o representat? La recerca ensenya que la dansa no existeix en si mateixa, que no és pas una

experiència exclusivament individual, sinó un aspecte de la manifestació més global del grup. Si el grup no existeix (els dansaires, naturalment, però en darrer terme la comunitat), la dansa no existeix més. Per una altra banda, no es pot recrear un grup de persones en nom de la dansa, perquè la dansa és una de les formes d'expressió de persones ja reagrupades elles mateixes a l'entorn d'altres aspectes de l'experiència vital⁵.

Els fets de cultura tradicional (i, en el nostre cas, la seva expressió musical i coreogràfica) tendeixen a desaparèixer quan perden la seva funcionalitat. Altres formes d'expressió poden ocupar el lloc de les tradicionals o poden ser transformades en altres manifestacions com hem vist més amunt. En definitiva, ens hem de preguntar quins són els elements identificatius (lúdico-festius, econòmics, geogràfics, sociològics...) d'una comunitat determinada? Entre aquests elements, el ball de bastons segueix essent identificatiu d'Artés? Ens podem deixar perdre quelcom que s'ha mantingut per si mateix fins als nostres dies? L'objectiu d'aquest article serà, doncs, descriure el Ball de Bastons d'Artés, fent una atenció especial al seu aspecte musical, ja que aquest fou el motiu inicial que em va portar a interessar-me per aquest esdeveniment, i així col·laborar una miqueta al seu manteniment.

2.- Metodologia

El meu interès pel Ball de Bastons d'Artés va unit a la recerca sobre la música de tradició oral que al llarg de més de deu anys he anat fent, juntament amb Josep Crivillé, en aquesta població⁶. Recerca que encara no està acabada si tenim en compte els informants que darrerament han aportat nous materials de base.

Concretament, però, entre els anys 1988-89, amb motiu d'una acció promoguda pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya de fer un inventari de danses vives del Principat, vaig centrar la meua recerca en el Ball de Bastons d'Artés, entre altres danses de la comarca del Bages⁷. La metodologia emprada per a tal fi ha

tíngut un doble vessant: d'una part, el treball de camp, que ha consistit en l'observació i l'enregistrament en directe, i l'enquesta a antics balladors i músics acompanyants*; d'una altra banda, la recerca documental a través d'arxius locals i comarcal.

Quant a l'enquesta duta a terme amb els informants cal distingir la que es referia al cançoner i música de tradició oral de l'específica feta amb motiu del Ball de Bastons, tot i que no és massa diferent de l'altra, ja que, al cap i a la fi, la tradició oral és la que ha fet arribar fins als nostres dies aquest ball. Aquesta segona enquesta, però, formava part de l'inventari de Danses Vives i els aspectes formals, musicals i etnogràfics que establia com a matèria d'anàlisi seran els que guiaran la meua exposició.

3.- Què entenem per dansa tradicional i popular?

La dansa popular és per si mateixa un element viu i canviant, i és per això que el canvi profund que s'ha produït a Catalunya ha fet que bona part dels balls ressenyats a obres com el *Diccionari de la Dansa* s'hagin perdut, mentre que d'altres, evidentment, han evolucionat i han variat⁹. Amb el qualificatiu de "popular" actualment hauríem de parlar de rock, ball de parella o solitari, mentre que amb el qualificatiu de "tradicional" entrarien els balls dansats a localitats d'origen i que ens han arribat per tradició oral. Dansa tradicional i popular és aquella, doncs, que s'ha mantingut viva fins als nostres dies, i el poble o comunitat a la qual pertany s'hi sent identificat i segueix mantenint el ritual de la seva celebració, tot i incorporar-hi aquells elements que cada època hi aporta (per exemple, "La Patum" de Berga o la festa major de Solsona serien casos clars de síntesi entre tradicional i popular).

La distinció entre cultura popular i tradicional és una qüestió semàntica. Són dos aspectes d'una única realitat. El terme "cultura popular" es refereix a aquells elements o punts de referència amb què s'identifica el poble en sentit molt general i plural, en el

A la part superior, la colla de Bastoners d'Artés, a punt de començar la processó de Pasqüetes. Principis dels anys 50. Acordionista: Salvador Bitriu.

A la part inferior, el Ball de Bastons d'Artés. Fira del Vehicle Usat, any 1988. Violinistes: Manel Ledesma i Lluís Bach.

moment present. Podríem identificar "cultura popular" a quotidianitat. Per exemple, un llistat de "hit-parades" que tant es pot fer des de la ràdio en directe com des d'un "magazine" musical en pot ser una mostra, com també les revistes del cor que donen testimoni, efímer certament, dels "populars" del moment, o les inquietuds i sensibilitats socio-laborals de cada nova cojuntura (hem passat, per exemple, del lloc de treball de per vida a la inestabilitat laboral i reciclatge

constant, com també hem passat de la societat de consum a la societat del "benestar", i ara aquesta ja s'està qüestionant, etc.), o les maneres d'organitzar el temps d'oci (per exemple, els esports d'aventura, l'agroturisme, les activitats per a la gent gran, etc). El terme "cultura tradicional" es refereix a aquells elements que s'han transmès d'una generació a l'altra. Són aquells elements de cultura popular que han format part de l'ànima del poble i han transcendit el moment en què van néi-

xer per esdevenir un llegat en certa manera identificatiu del mateix poble: elements musicals i sonors, festius, literaris, culinàries, econòmics, jurídics, etc. Aquests elements que ens han arribat i ens arriben especialment per transmissió oral, i dels quals es desconeix ja l'autor o l'origen, són elements que han calat fons en la consciència popular¹⁰. Els documents escrits o fixats en altres suports resten com punts de referència en el temps i on pots acudir sempre per al coneixement, comprovació o il·lustració d'un o altre aspecte històric o cultural. L'oralitat transmet aquells paràmetres culturals que han ultrapassat el temps concret i que s'han instal·lat en les estructures més fondes del cervell humà. Tal vegada la pregunta que aquí ens hauríem de fer seria: Fins on arriben la memòria i transmissió orals? La cultura, com l'ésser humà, té un aspecte dinàmic i un altre d'estàtic. En el sentit que cultura és allò que queda —com s'ha dit— la “cultura popular tradicional” es referiria a aquest aspecte, mentre que la que anomenem merament “popular” es referiria a l'aspecte dinàmic. No estem massa lluny de la doble visió clàssica de l'ésser corresponent a Heràclit (“tot flueix”) i a Parmènides (“l'ésser immutable”). De fet, només existeix un concepte de cultura. Les classificacions les hem d'entendre més com element pedagògic i sistemàtic que real.

4. - El ball de bastons d'Artés

4.1. - Dades històriques

El Ball de Bastons, entès de manera genèrica, ha estat objecte de diferents hipòtesis referents als seus orígens històrics, segons els estudiosos del tema; i ha tingut la seva evolució i transformació en el temps fins a arribar als nostres dies¹¹. Del Ball de Bastons d'Artés no sabem, per ara, en quin moment concret es va començar la seva pràctica; per tant, jo només faré referència al seu comportament històric i l'evolució que ha sofert al llarg del segle XX, ja que la documentació

de què dispo així m'ho permet fer. Aquesta es basa en la informació obtinguda a través del diari *El Pla de Bages*, els arxius fotogràfics dels Srs. Salvador Bitriu i Pere Feliu, i les referències bibliogràfiques que he pogut trobar.

Val a dir, però, que les dades que aquí ofereixo, tot i ser àmplies, no són definitives. Sóc conscient que hi ha buits importants d'informació, especialment dels anys 20 i 30, i que cal continuar amb la recerca d'any per any. Aquí només es presenta una mostra a fi d'evidenciar un cert comportament en la Colla de Bastoners d'Artés.

Segons les “Cròniques de la Comarca” que apareixen al diari *El Pla de Bages*¹², tenim notícia escrita que els Bastoners d'Artés anaven al davant de la processó de Pasqüetes, que portava la comunió als malalts, els anys 1904 i 1905; el 1906 no es diu res sobre aquesta festa, però, en canvi, es dona la notícia que els Bastoners actuen per rebre el Bisbe Dr. Torres i Bages (per tant, la Colla existeix); el 1907 dues colles de Bastoners obren la processó del dia de Pasqüetes; el 1908, en canvi, no hi ha cap notícia sobre els Bastoners; el 1909 precedeixen la processó de Pasqüetes; i no serà ja fins al 1915 que tornarem a tenir notícia dels Bastoners acompanyant juntament amb l'orquestra el combregar dels malalts del dia de Pasqüetes. A partir d'aquesta data, al diari *El Pla de Bages* deixa d'aparèixer la referència als Bastoners d'Artés, com també cal dir que a partir de 1919, en general, ja no seran tan sovintejadades les “Cròniques de la Comarca”, aspecte que també afectarà Artés.

Després del parèntesi de la Guerra Civil (1936-1938) es torna a organitzar amb molta empena i celeritat la Colla de Bastoners d'Artés, i tenim constància fotogràfica¹³ de la seva existència durant els següents anys: 1939-1941-1942-1943-1944-1945-1946-1947-1948-1949-1951-1952-1953-1955-1956-1966. Amb actuacions fora d'Artés com: a Castellterçol (1944), a Puigregit (1945), a Santpedor (1947), al Concurs de Balsareny (1952).

Per una altra banda, el Ball de Bastons d'Artés ha participat a 18 de les 21 Trobades de Bastoners de Catalu-

nya¹⁴: 1976 (Santa Maria d'Oló), 1978 (Sallent), 1979 (Castellar del Vallès), 1980 (Montblanc), 1981 (Gelida), 1982 (St. Pere de Ribes), 1983 (Rajadell), 1984 (Vilanova i La Geltrú), 1985 (Balsareny), 1987 (Masquefa), 1988 (Prats de Lluçanès), 1989 (Sitges), 1990 (Barcelona), 1991 (Badalona), 1992 (Montmeló), 1994 (La Granada), 1995 (St. Bartomeu del Grau), 1996 (Llorenç del Penedès).

Aquestes tres relacions de dades ens mostren una gran vitalitat de la Colla de Bastoners d'Artés i a la vegada certes discontinuïtats temporals. De fet, però, cal afirmar que gairebé sempre, d'una o altra manera, ha tingut existència pròpia. La Colla s'ha fet i s'ha desfet de manera natural, sense intervenció d'altres instàncies, com també s'ha multiplicat (ha arribat a haver-hi més d'una i de dues colles en una mateixa temporada). El perill de desaparició no ha arribat mai a ser definitiu. Això indica l'existència d'una certa consciència patrimonial, que ha estat una constant històrica.

4.2. - Aspectes etnogràfics i formals de la dansa

4.2.1. - El context (temps i espai)

Hi ha hagut tradicionalment (i, de fet, encara hi ha) un temps ritual per a l'execució d'aquest ball: el matí del diumenge de Pasqüetes precedint la processó que duia la comunió als malalts (com a compliment del precepte pasqual); donant la benvinguda al bisbe en visita pastoral¹⁵; sembla que també actuant per Sant Sebastià tot i que més ocasionalment; i darrerament actuant el matí del diumenge de la Fira del Vehicle Usat. Subratllo el fet que aquesta és actualment la festa més important de l'any de la vila d'Artés des del punt de vista de moviment de gent, de retrobament familiar, de vida econòmica i d'organització cívica (motiu d'inauguracions d'obres públiques, programa ben editat i documentat amb tots els actes, ressenyes locals, etc.). Fora del temps ritual, hi trobem les actuacions en les diferents Troba-

des de Bastoners de Catalunya en què ha participat la colla d'Artés, la col·laboració a actes benèfics, etc.

L'espai on es desenvolupa normalment el ball de bastons d'Artés són els carrers i places de la vila. El caràcter itinerant li ve donat, a més, pel ball anomenat "La processó", que es pot executar amb desplaçament dels balladors.

4.2.2. - Condicionament de sexe, edat, classe social i d'institució

Originàriament i habitualment ballen homes joves (normalment fadrins). També hi ha hagut colla de bastoneres durant els anys 80¹⁶. No hi ha distinció de classe en els membres de la colla i ha estat factor d'integració de sectors provinents de la immigració.

De fet, el grup que organitza el ball de bastons és la mateixa colla bastonera, tot i que darrerament (concretament els anys 1989-90) aquesta ha format part d'una institució de breu durada anomenada "Esbart Dansaire". L'Ajuntament hi col·labora pagant els músics acompanyants, i la parròquia ha animat i vetllat la seva continuïtat en certs moments històrics i, especialment, cedint sempre el Casal pels assaigs.

4.2.3. - Significació de la dansa

El ball de bastons d'Artés té una significació *festiva* com a element característic del matí del dia principal de la Fira, malgrat que darrerament no hagi sortit al carrer; també té una significació *local*, ja que no deixa de ser un element identificatiu del poble, i pel fet d'haver-se conservat viu per ell mateix. Tot i així, la qüestió sobre la significació d'aquest ball depèn i dependrà exclusivament de la pròpia comunitat a la qual pertany, Artés, i no purament de l'administració local, tot i que aquesta ha d'ajudar al seu manteniment¹⁷.

4.2.4. - Elements formals

En principi, és una **dansa tancada** en la qual només ballen els dansaires tot i que, a vegades, hi participen antics "bastoners". És més aviat un ball d'expectació i no de participació col·lectiva. L'execució del ball comporta en si mateixa una demostració d'habilitat i de força, alhora que un cert risc, la qual cosa fa evident i necessari un ensinistrament. Tot això fa que el grup d'executants, els bastoners, es defineixi com a "grup especialitzat"¹⁸.

La **col·locació** en la dansa és individual formant dues rengleres i el **nombre** de balladors és de vuit, ja que cal un nombre igual de rematadors i de paradors (relació numèrica habitual en els balls de bastons). Els músics normalment es col·loquen en un extrem de la doble renglera o també en un lateral. Per iniciar i acabar el Ball de bastons, els balladors ho fan a través d'un passeig amb els bastons units i agafats amb les dues mans sota l'abdomen i formant dues rengleres. És un ball emmarcat en el context d'una festa de la qual és un element més; els bastoners recorren el poble tot ballant en diferents indrets de forma aïllada, tant si hi ha públic que els envolta com si no.

Quant als **punts** de la dansa, els informants els descriuen (anomenen?) com a **salts**. I com a elements característics hi ha, a part de la indumentària, els **bastons** i els **cascavells**. Els primers són l'element identificatiu d'aquest ball. Són de fusta d'alzina, cilíndrics i tenen les següents mides: 30 cm. de llarg, a partir de l'empunyadura, per 13 mm. de gruix, i l'empunyadura té 11 cm. de llarg. El color del bastó és vermell per als rematadors i verd per als paradors menys l'empunyadura que no està pintada. El bastó el mouen amb el puny molt segur i en totes les direccions possibles per tal de picar amb altres bastons. Els cascavells formen part de la indumentària.

Aquesta és la següent: el **vestit** segueix bàsicament el disseny antic tot i que evolucionat, ja que s'ha eliminat el barret i hi ha hagut certs canvis ornamentals. El conjunt és de color blanc, però la banda, la faixa, les cin-

tes que decoren les faldilles, els camals i les betes de les espadenyes són de color vermell o verd segons la funció del ballador. Els cascavells formen part dels camals i juntament amb els bastons seran l'element sonor propi d'aquesta dansa. De la colla de bastoners, en destaca el que fa de **cap** o **banderer**, que porta com a distintiu la bandera del grup i, per tant, ballarà picant amb un sol bastó. El pal i la bandera són de color vermell; aquesta és de teixit de domàs amb serrell groc en tot el seu entorn i porta brodada (també en groc) la inscripció: "Bastoners d'Artés" i l'escut de la vila; el pal, a més, acaba amb un ornament enflocat de color vermell d'on penja una cinta amb la bandera catalana. El vestuari, tradicionalment, era de cada ballador, malgrat que a finals dels anys 80 l'Ajuntament en va pagar un de nou, però actualment és propietat de l'entitat "Esbart Dansaire d'Artés"

4.3. - Aspectes musicals

4.3.1. - Les tonades.

Actualment consta d'aquests 9 balls o tonades: "El Joan petit", "La pastoreta", "Sant Josep", "La processó", "El rau-rau", "El rabiut", "Rigodons", "L'avinyonès" i "Font del gat". Antigament, segons consta en el llibre d'Albert Benet i Llorenç Ferrer¹⁹, a aquesta llista es podrien afegir quatre balls més: "La gallineta", "La sardana", "Senyor Miquel" i "Sotacama", balls que, si més no amb aquests noms, han deixat d'executar-se en el moment present. Per una altra banda, fonts documentals molt recents²⁰ només comptabilitzen 7 balls deixant-ne fora "Sant Josep" i "Font del gat" i canviant, a més, el nom d'"El rabiut" per "El rabi" i el de "L'avinyonès" per "L'Avinyonet". Sigui com sigui jo em referiré en aquesta exposició als nou balls que jo mateix he pogut observar i recollir, més altres dos balls, "Sardaneta" i "Besam el peu", que actualment no s'executen i que m'han arribat mentre estava elaborant aquest article²¹. Per tant, seran 11 les melodies que presento aquí:

El Joan Petit

! = 108

(Fi)

D.C.

Detailed description: This musical score is for 'El Joan Petit'. It consists of five staves of music in 2/4 time with a key signature of one sharp (F#). The tempo is marked as quarter note = 108. The first staff begins with a treble clef and a double bar line. The second staff has a fermata over the final note. The third staff contains the instruction '(Fi)' above the staff. The fourth staff continues the melody. The fifth staff ends with a double bar line and the instruction 'D.C.' above it.

La Processó

! = 126

D.C. i Fi

Detailed description: This musical score is for 'La Processó'. It consists of four staves of music in 2/4 time with a key signature of one sharp (F#). The tempo is marked as quarter note = 126. The first staff begins with a treble clef and a double bar line. The second and third staves continue the melody. The fourth staff ends with a double bar line and the instruction 'D.C. i Fi' above it.

La Pastoreta

! = 126

(Fi)

D.C.

Detailed description: This musical score is for 'La Pastoreta'. It consists of four staves of music in 2/4 time with a key signature of one sharp (F#). The tempo is marked as quarter note = 126. The first staff begins with a treble clef and a double bar line. The second staff has a fermata over the final note and the instruction '(Fi)' above it. The third staff continues the melody. The fourth staff ends with a double bar line and the instruction 'D.C.' above it.

El Rau-Rau

! = 126

D.C.

Detailed description: This musical score is for 'El Rau-Rau'. It consists of four staves of music in 2/4 time with a key signature of one sharp (F#). The tempo is marked as quarter note = 126. The first staff begins with a treble clef and a double bar line. The second and third staves continue the melody. The fourth staff ends with a double bar line and the instruction 'D.C.' above it.

Sant Josep

! = 126

(Fi)

D.C.

Detailed description: This musical score is for 'Sant Josep'. It consists of four staves of music in 2/4 time with a key signature of one sharp (F#). The tempo is marked as quarter note = 126. The first staff begins with a treble clef and a double bar line. The second staff has a fermata over the final note and the instruction '(Fi)' above it. The third staff continues the melody. The fourth staff ends with a double bar line and the instruction 'D.C.' above it.

El Rabiüt

! = 100

D.C. i Fi

Detailed description: This musical score is for 'El Rabiüt'. It consists of four staves of music in 2/4 time with a key signature of two flats (Bb, Eb). The tempo is marked as quarter note = 100. The first staff begins with a treble clef and a double bar line. The second and third staves continue the melody. The fourth staff ends with a double bar line and the instruction 'D.C. i Fi' above it.

Rigodons

$\text{♩} = 126$

D.C.

Font del Gat

$\text{♩} = 126$

al. S.

L'Avinyonès

$\text{♩} = 138$

Sardaneta

Besa'm el peu

Les melodies dels balls de bastons oscil·len, en general, entre l'element propi i el mestissatge i transvassement melòdic. Aquesta oscil·lació està relacionada amb la mobilitat interna del mateix Ball de Bastons i la seva colla que fa que assimilïn noves modes, i amb el sentit de la funcionalitat que fa que es manlevin melodies conegudes d'altres àmbits per tal de confeccionar un ball determinat. Així, tenim que en el Ball de Bastons d'Artés trobem melodies que presenten un element propi: "La processó", "El rau-rau", "El rabiüt", "Rigodons", "L'avinyonès", "Besa'm el peu" i "Sardaneta" (malgrat que aquesta melodia té més un aire de contradansa que d'una sardana pròpiament dita) i altres que han estat extretes (tot i que amb variacions) del cançoner tradicional català, com "El Joan petit" (construït sobre dues cançons dansades: el *Ball de Sant Ferriol* i *En Jan petit*, tot i que aquesta melodia n'és més una variació o transformació), "La pastoreta" i "Sant Josep" (que incorpora en la frase B el tema de *La gata i el belitre*), i el cas de "Font del gat", que és l'adaptació al ball de bastons d'aquest conegut cuplet que presenta, però, en la seva primera part una melodia de clara fesomia tradicional. La creació d'aquest nou ball cal situar-la a la colla dels anys 40 i la seva particularitat és el protagonisme que hi adquireixen els "paradors" enfront dels "rematadors". Per tant, s'ha anat formant un repertori a partir de melodies pròpies i d'altres amb elements coneguts de la cançonística popular (cosa que evidencia una pràctica i coneixement del cançoner), i també a partir d'elements vinguts de melodies populars de moda. La qüestió és oberta a admetre i assimilar altres repertoris.

4.3.2.- L'acompanyament instrumental

De fet, les tonades del Ball de Bastons d'Artés s'han transmès per tradició oral i l'instrument que els ha acompanyat ha estat el violí i durant molts anys l'acordió diatònic i cromàtic, sol o conjuntament amb el violí. En l'actualitat, però, hi ha partitures i partícels per a diferents components

d'un conjunt instrumental que més recentment els ha acompanyat. Aquestes són de l'*Agrupació Musical d'Artés* el director de la qual, el Sr. Valentí Casas, n'ha estat el transcriptor i arranjador. Però actualment s'ha tornat a la tradicional formació d'un o dos violins sols. Tant aquests, com si han estat una formació més gran, són contractats per l'Ajuntament per acompanyar el Ball de Bastons, si més no durant el dia principal de la festa. Com es pot veure, per tant, un cert factor de variabilitat i evolutiu ha estat present en l'acompanyament instrumental d'aquests balls, tot i que el violí, i tal vegada amb menor proporció l'acordió, aquí com a instruments tradicionals, mai no hi han mancat²². Darrerament, també s'hi ha afegit la gralla.

Els instrumentistes que han acompanyat el Ball de Bastons d'Artés —a més dels ja citats més amunt— han estat: a) abans de la Guerra Civil: Enric Guadayol (violí), Tonet Guadayol (violí), Felip Aguilar (violí), b) després de la guerra: Rafel Cocharrera (violinista de Navarres que va acompanyar durant els anys 40), Salvador Bitriu (acordió), Josep Vila "Tosques" (violí), i actualment Manel Ledesma (violí), Lluís Bach (violí) i Jordi Garrós (gralla). Per una altra banda, l'acompanyament rítmic ve donat pels cops dels bastons i el so dels cascabels dels camals.

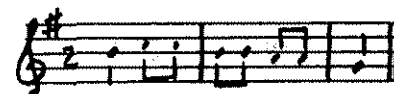
4.3.3.- Anàlisi musical

Per a l'anàlisi musical d'aquestes melodies he tingut en compte els factors que estableix Josep Crivillé en el seu llibre *Danses*²³, on presenta una anàlisi exhaustiva i minuciosa dels "trets que personalitzen la nostra música multiseccular" a partir de l'amplimentall de melodies instrumentals que formen el **corpus** del seu llibre. Les músiques del Ball de Bastons d'Artés, doncs, també participen d'aquests trets comuns en major o menor grau. Heus ací algunes constatacions:

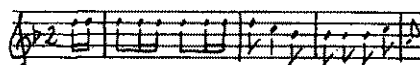
1r. Elements de tipus melòdics i ornamentals que es presenten amb certa periodicitat dins la música instrumental catalana.

a) Sentit ascendent o descendent de les melodies a manera de terrassa:

- "El rau-rau":

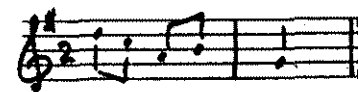

- "Sardaneta":

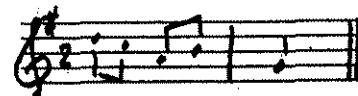

b) Fórmules melòdiques que presenten un microdisseny configurat per dues segones, una descendent i una altre ascendent resolent sobre una tercera major:

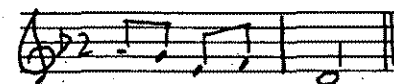
- "En Joan petit":

- "La processó":

- "Sardaneta":

c) Dissenys cadencials que prenen com a base l'interval de tercera descendent, ornamentant, però, el primer so amb una bordadura intercalant una nota de pas:

- "El rabiüt":

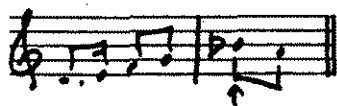
+ = bordadura o = nota de pas

- "L'Avinyonès":

d) Microdisseny cadencial que és un final femení format a partir d'una *appoggiatura*:

- "Sant Josep":

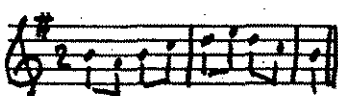
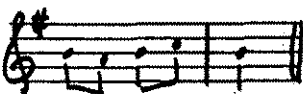

- "L'Avinyonès":

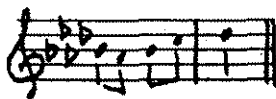

e) Ornamentacions d'un so, preferentment cadencial, amb ambdues bordadures: la inferior i la superior.

- "La pastoreta":

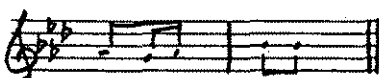

"Rigodons":

f) Ornamentació d'un so amb la seva nota auxiliar superior o bé inferior. Procés anomenat "*quiebro simple*" en les ornamentacions de la música històrica.

- "El rabiüt":

2n. La forma musical

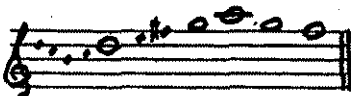
La forma musical d'aquests balls està formada bàsicament de dos elements, A i B, els quals es van repetint un nombre de vegades fixat d'antuvi per l'acord dels mateixos balladors amb els músics acompanyants. Hi ha, però, dos balls que presenten una major complexitat formal. Un és "Rigodons", l'esquema del qual és A-B-B' (el tercer element presenta una variació del segon), i "L'Avinyonès", que tot i mostrar-nos també tres elements (A-B-B'), aquests, però, en les seves repeticions, es presenten units per ponts temàtics d'un aire marcadament militar i que no arriben a tenir la categoria d'element nou, però en canvi establiran una forma molt més complexa ("A:"-pont-":A:"-pont-":B:"-pont-":B':").

3r. L'organització melòdica

Tots aquests balls estan organitzats melòdicament en tonalitat major, excepte l'anomenat "Sardaneta" que es troba en Re menor. Cal fer esment, però, del ball anomenat "Sant Josep", que presenta dues tonalitats, Re Major per a la frase A i Fa Major per a la B.

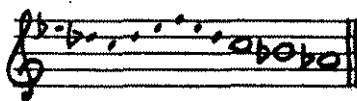
Els **dissenys melòdics** d'aquests balls presenten normalment un esquema doble (a excepció de "Rigodons" i "L'Avinyonès"), en el sentit que són melodies formades per dues parts o frases, cada una de les quals sol presentar un matís diferent; així, doncs, hi trobem dissenys com, per exemple:

-ondulat-ascendent

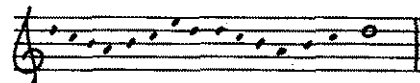
"La pastoreta"

-ondulat-descendent

El rabiüt"

-ondulat descendent-ascendent

"Besa'm el peu"

Per una altra banda, la complexitat de dissenys melòdics que presenta "L'Avinyonès" és deguda també a la seva complexitat formal.

4rt. Fisonomia rítmica

Totes les melodies d'aquest Ball són **binàries simples**. L'inici de la majoria d'elles és **anacrúsic** a excepció de "La pastoreta" i "Rigodons", que és **tètic**, i el final de totes les peces és **masculí** i així ha de ser en uns balls que per la seva naturalesa han d'acabar amb un cop de bastó. El factor d'iso/hèterometria i d'iso/heterorrítmia²⁴ es troba de la següent manera: totes les melodies són isomètriques, i en canvi, hi ha més complexitat en el seu comportament rítmic intern, ja que mentre tres melodies ("La pastoreta", "La processó" i "El rau-rau") presenten el factor d'**isorrítmia**, les altres set ("El Joan petit", "Sant Josep", "El rabiüt", "Sardaneta", "Besa'm el peu", "Rigodons" i "L'Avinyonès") presenten el d'**heterorrítmia**.

Els **dissenys rítmics** són contrastos d'acord amb la dualitat melòdico-formal d'aquests balls ja esmentada; tot i així, aquests contrastos no sempre es presenten de la mateixa manera. Per exemple, tenim el ball de "La pastoreta" que empra el mateix disseny rítmic per a la frase A com per a la B:

($\text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩}$)

o "En Joan petit" que presenta una petita diferència entre

A ($\text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩}$)

i B ($\text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩}$), i el mateix cas podem veure en el ball "L'Avinyonès" on A fa aquest disseny

($\text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩}$)

i B ($\text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩}$).

Altres balls d'aquest conjunt, en canvi, presenten més contrast rítmic. Aquest és el cas de "Sant Josep", on tan a una com a l'altra frase apareixen dissenys rítmics apuntats, tot i que amb valors diferents:

a A ()

i a B ()

és evident que aquestes disposicions rítmiques, especialment la segona, ens suggereixen uns punts de ball molt més saltats. Un altre cas és "Rigodons", que presenta una frase A complexa rítmicament

() enfront d'una frase B molt més regular

(), malgrat que el seu inici, a causa de la presència de semicorxeres, és d'una gran vivesa. Per un altre cantó, cal parlar dels dos balls que estan formats d'una sola frase: "La processó" i "El rabiüt"; aquí no es pot parlar de contrastos rítmic, sinó simplement que el primer té un disseny força regular dominat pels valors de corxera, i en el segon hi predominen els valors de semicorxera.

Les frases de tots aquests balls estan basades sobre 8 compassos (com és habitual en la dansa tradicional) però en constar de dues frases la majoria de balls d'aquest grup en definitiva constaran de 16 compassos. Aquest serà l'esquema bàsic. Tot i així hi ha dues excepcions, una és el ball "El rabiüt" i "Besa'm el peu" que només consten d'una frase de 8 compassos que es va repetint fins que l'**accele-rando** fa impossible la seva continuació; l'altra és el cas de "La processó" que també només consta d'una frase de 8 compassos però en canvi repeteix els quatre darrers compassos, de manera que aleshores tenim un insòlit esquema de 12 compassos.

El **tempo** en aquests balls se'ns presenta, d'entrada, amb una gran regularitat, però en canvi, a excepció d'"El Joan petit", "La processó" i "L'avinyonès", hi trobarem un element dinàmic característic: el fet que a mesura que evoluciona el ball i especialment quan s'apropa el final, hi ha un accelerament rítmic, un anar d'un **tempo** moderat a un de molt viu com si respongués a una dinàmica interna que aquest tipus de ball i la mateixa música comporten. Aquest fenomen és també comú a altres balls de bastons del país.

5. Conclusions

5.1.- La constatació que aquest ball s'ha mantingut per la voluntat de la mateixa colla bastonera d'Artés, i per tant cal esperar, com ha passat altres vegades, el seu desvetllament a partir de la seva pròpia dinàmica.

5.2.- Al llarg de l'article s'ha parlat de la fragilitat de la cultura immaterial. Hi ha qui defensa l'espontaneïsm a ultrança i per tant si una manifestació cultural desapareix és simplement perquè ha deixat de ser valorada, sense revisar, però, les causes de la seva desaparició. D'aquesta manera veladament es defensa el fer les coses de qualsevol manera, sense rigor. És per això que cal vetllar les manifestacions de cultura popular-tradicional, concretament l'espectacle de carrer, tenir cura de la qualitat musical, coreogràfica, visual, de que estigui ben organitzat, etc. Només les coses ben fetes es valoren. Cal ser crítics fins i tot en aquests aspectes de la cultura popular per petits que siguin.

5.3.- Hem vist que el Ball de Bastons d'Artés ha tingut en el temps diverses funcions: ball processional (amb desplaçament), ball-espectacle per places i carrers, ball de benvinguda, ball d'aplec... Potser caldria actualment redefinir quin àmbit festiu ha d'ocupar el Ball de Bastons. Així com la Trobada de Gegants d'Artés ha quedat ben emmarcada en fer-la per la festa major, de la mateixa manera el Ball de Bastons, sense voler extralimitar la seva funció i a partir de la mateixa colla, podria establir un mínim d'actuacions l'any, que tant poden ser d'exhibició del Ball de Bastons per si mateix, mantenint així tot el repertori, com formant part d'un seguici més ampli (per exemple, en un cercavila no hi pot mancar el Ball de Bastons juntament amb els Gegants, mostrant cadascun les seves coreografies). Com també, més que grans trobades de bastoners que ja es fan a nivell de Catalunya, la colla d'Artés es podria proposar de convidar un cop l'any a una altra colla bastonera d'un altre indret del país a la manera d'intercanvi i donar a conèixer així, poc a poc, el

ric patrimoni de Balls de Bastons de Catalunya.

5.4.- A partir de l'anàlisi musical podem dir que el grup de melodies del Ball de Bastons d'Artés presenta un gruix prou important de melodies **pròpies**, un total de set (tot i que caldria comparar-les amb altres Balls de Bastons a fi d'establir llocs comuns), en front de les que presenten **mestissatge** o **transvassement** d'altres melodies populars. També és de destacar el nombre d'elements melòdics i ornamentals característics de la música instrumental catalana que es troben en aquestes melodies. Tot plegat representa un patrimoni que no se'l pot menystenir.

5.5.- Fent una transposició de termes d'un article de Salvador Cardús on diu: "la festa és, per definició, la celebració de la tradició -permanentment reinterpretada, com és lògic" (...) "*La festa s'aprèn celebrant-la, i no pas en un curs d'antropologia poc o molt rigorosa*"²⁵. Semblantment, la manera perquè tingui continuïtat el Ball de Bastons d'Artés és simplement **ballant-lo**. Gràcies a aquesta pràxis ha arribat fins a nosaltres, i així ha de continuar existint. Només cal que sigui valorat com a quelcom propi, ni que sigui per una part dels habitants d'Artés. Però, certament, allò que no es veu, finalment desapareix de la memòria col·lectiva.

Notes

- 1.- En aquest sentit, Joan PRAT I CARÓS, en el seu article "Antigalles, relíquies i essències: reflexions sobre el concepte de patrimoni cultural" a *Revista d'Entologia de Catalunya*, n.3 (1993) ens invita a ampliar el concepte de patrimoni cultural vers nous paràmetres de la realitat més quotidiana (per exemple, la cultura de les discoteques, l'alimentació a base de congelats i pre-cuinats, etc.) ja que "cada context històric defineix allò que són els béns culturals, que cal conservar" (p.125).
- 2.- Joan SOLER I AMIGÓ comenta aquesta circumstància ampliant-la a l'àmbit del país en la seva ponència 1979-1992. *Trajectoria de la Cultura popular-Tradicional* presentada a la Jornada 176: LA CULTURA POPULAR-TRADICIONAL I L'ACCIÓ LOCAL, 18 de març de 1994, Centre d'Estudis i Recursos Culturals de la Diputació de Barcelona: "La festa és el centre i el nucli de la represa de la cultura popular-tradicional a partir de 1979 (...) En aquest primer temps, des de les festes populars, es dona una **coincidència**

considerable entre cultura popular, cultura de creació i de participació i cultura de masses.

- Aquesta primera època és la de l'eclosió de les noves festes majors de barri, de ciutat (...) Hi destaquem els elements tradicionals recreats: gegants, bastoners, castells, grallers, diables i nou bestiar (correfocs), trabucaires, desembocant en les cercaviles (...) Se celebren fires tradicionals o de nova creació (...) Segueix el fenomen sardanista (...) Prolifera les ballades d'esbarts (...) Prenen relleu els concerts de cant coral (...) Es posen de moda les cantades d'havaneres, amb sardinada i cremat. I acaben d'omplir els cartells de festa major exposicions i concursos, les curses populars de participació massiva i les competicions esportives. Les jornades gastronòmiques i mostres de vins, formatges, etc. (...) També cal parlar esment als carnivals, els pessebres vivents, pastorets i passions; a les festes tradicionals esdevingudes turístiques; a les festes "tradicionals" de nova creació (del segar i del batre, de la verema i del vi, dels raïers, de la llana, etc.) (...) També cal tenir en compte l'aparició de festes procedents de sectors d'immigració ("Feria de Abril", la peregrinació del "Rocío"...), festes que no provenen de l'època franquista, sinó a partir de la recuperació autonòmica (...) També actes de tema mediambiental o ecologista (...), o bé els rituals i festes pròpies organitzats a les discoteques locals, etc."
- 3.- Comparem, per exemple, les associacions i entitats d'Artés que, si més no, apareixen al diari *Pla de Bages* (de Manresa) entre 1904-1906: Casino Familiar, Cooperativa Agrícola, Centre Catòlic, Orfeó Artesenc, Gremi de traginers i carreters, Ball de Bastons, Orquestra "Escales" o "Escales Moderns", Coro del Centre Catòlic, Confraria de Sant Sebastià, Germandat de Sant Víctor, Congregació de Sant Josep i Sant Lluís, Confraria de La Minerva..., i les actuals (1995): Casal Artesenc, Teatre NEI, Casa de Andalucia, Grup de Geganters, Cor Artesenc, Unió de Botiguers, Grup de Bastoners, Raïm de Poesia, Amics de la Sardana, Grup Video Ràdio i TV, Revista "L'ARTESENC", Festes de Sant Antoni, Festes del Raval i rodalies, Artés-Moda, etc.
 - 4.- El Ball de Bastons d'Artés va actuar al parc de l'Agulla de Manresa el 7 de maig de 1995 amb motiu de la Gran Festa de Cultura Popular al Bages, i a més cal destacar la seva participació continuada en les Enramades del Raval. *Post data*: una informació de darrera hora em diu que a la Fira del Vehicle Usat de 1996, ha sortit novament al carrer el Ball de Bastons juntament amb el seguici dels Gegants.
 - 5.- STARO, Plàcida, "Danse, mémoire, documents, danse (partir de la danse et vouloir aller jusqu'à la danse...)" a *La danse et ses sources*. Actes du Colloque Toulouse 31 octobre 1992, Toulouse: Conservatoire Occitan, 1993, pàg.89-90.
 - 6.- Vegeu VILAR I HERMS, Ramon, "Mostra d'un repertori de cançó tradicional recollit a Artés" a *Dovella*, n.40 (1991), p.43-50.
 - 7.- El Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya va convocar en data de 4 d'abril de 1989 (DOG núm.1132) uns ajuts per a l'inventari de danses vives de Catalunya. En aquesta primera acció, que malauradament no es va continuar, es van inventariar 34 danses tradicionals que, si més no en aquell moment, encara eren vives. Les enquestes que es varen fer i els materials que es recolliren són consultables al Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana del Departament de Cultura. En aquella convocatòria hi vaig participar, juntament amb Josep Crivillé, inventariant les següents danses del Bages: Els

Balls de Bastons de Santa Maria d'Oló, d'Artés, de Balsareny, el Ball de la Faixa de Balsareny i la Dansa de Treure Ball de Sant Feliu Sasserra.

- 8.- Agraeixo d'una manera especial les informacions que respecte al Ball de Bastons d'Artés he rebut de: Valentí Casas, Josep Girabal i família, Pere Feliu i Salvador Bitriu.
- 9.- GARRICH, Montserrat, "Dansa" a *El món de Joan Amades*, Catàleg de l'exposició del centenari, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1990, p.312.
- 10.- Charles TRENET expressa perfectament aquesta idea en la seva cançó *L'âme des poètes*: "Longtemps après que les poètes ont disparu / leur chansons cour' encor dans les rues / la foule les chant' un peu distraît en ignorant le nom de l'auteur / sans savoir pour qui battait leur coeur. / Parfois on chang' un mot, une phrase et quand on est à court d'idées on fait la fa la" ("Molt temps després que els poetes han desaparegut, les seves cançons corren encara pels carrers, la gent les canta distretament ignorant el nom de l'autor, sense saber per a qui bategava el seu cor. De vegades hom canvia un mot, una frase i quan res no se li acudeix hom fa la la la...")
- 11.- Referent als orígens del Ball de Bastons hi ha la tesi **neolítica i del bronze**, la tesi **ibero-celta**, la tesi **greco-romana**. Altres elements a tenir en compte són: la coexistència de danses d'espases i de bastons, el seu lligam amb rituals guerrers i agraris, la seva evolució cap a un aspecte purament lúdic, etc. Per a més informació vegeu: PUJOL, Francesc i Joan AMADES. *Diccionari de la Dansa*. Vol.I de *Cançoner popular de Catalunya*, Barcelona: Fundació Concepció Rabell i Cibils, 1936; SCHNEIDER, Marius, *La Danza de Espadas y la Tarantela*, Barcelona: C.S.I.C., 1948; CAPMANY, Aureli, *El ball de bastons de Gelida*, Barcelona: J.Roca Miracle, 1948; *Escola de Grallers de Sitges*, Quadern n.7, "Balls d'Espases i Bastons" (1987); BERTRAN I LUENGO, Jordi, *El Ball de Bastons a Tarragona*, Tarragona: Cos de Bastoners de l'Esbart Santa Tecla, 1990; ALONSO, M.Rosa et alii, *Els balls de bastons*, Atlas de la Dansa Tradicional Catalana II, Barcelona: Ed. Altafulla, 1995.
- 12.- El diari *El Pla de Bages* (1904-1936) de Manresa fou l'òrgan de La Lliga Regionalista a la comarca.
- 13.- Informació facilitada pels Srs. Salvador Bitriu i Pere Feliu a partir del seu arxiu fotogràfic.
- 14.- Vegeu: CRUANYES, Esteve i Robert ROVIRA, *Ball de bastons de l'Arboç, 225 anys d'història*, Sant Sadurní d'Anoia: Gràfiques Llopart, 1995, pàg.28-29.
- 15.- Vegeu VILAR I HERMS, Ramon, "El ball de bastons d'Oló" a *Dovella*, n.40 (1991) p.37-42; aspecte aquest que també està ben documentat a l'Atlas de la Dansa: "... més endavant, i fora d'aquesta ocasió (la processó de Corpus), continua executant-se en entrades o passades de reis, de prínceps o d'infants per les localitats catalanes, en les rebudes de bisbes, etc." i continua amb un bon grup de citacions històriques a partir del segle XVIII (ALONSO, M.Rosa, *Els balls bastons*, ob.cit. p.26).
- 16.- L'inventari que porta per títol "Balls d'Espases i Bastons", Quadern n.7 d'*Escola de Grallers de Sitges*, diu que "des de 1975 hi ha també bastoners", com també que el 1984 hi havia tres o més colles de bastoners (p.32).
- 17.- L'any 1989 quan vaig fer l'enquesta d'aquest ball,

que aleshores depenia de l'Esbart Dansaire d'Artés, un antic ballador em deia que "es conserva **acceptablement**, que no es pren massa seriosament, però, de fet, sempre s'ha anat continuant". Què ha passat que s'ha perdut aquesta continuïtat? És un fenomen momentani?

- 18.- ALONSO, M.Rosa, ob.cit. p.10.
- 19.- BENET, Albert i Llorenç FERRER, *ARTÉS. Societat i economia d'un poble de la Catalunya Central*, Ajuntament d'Artés, 1990, p.304.
- 20.- *Escola de Grallers de Sitges*, Quadern n.7, "Ball d'Espases i Bastons" (1987); ALONSO, M.Rosa et alii, *Els balls de bastons*, Atlas de dansa tradicional catalana, vol.II, Barcelona: Ed. Altafulla, 1995.
- 21.- Agraeixo aquesta informació al Sr. Josep Viñas i Oliveras d'Artés, el qual, a més, em va facilitar un enregistrament de melodies del Ball de Bastons d'Artés interpretades al violí per Manel Ledesma. Entre aquestes melodies hi ha l'adaptació a ball de bastons de la sardana "Record d'Artés". És això una mostra de la facilitat de transvasament de melodies d'altres àmbits al Ball de Bastons com es dirà més avall.
- 22.- Sobre l'acompanyament instrumental d'aquets balls diu l'inventari de l'*Escola de Grallers de Sitges*: "S'acompanya amb violins, saxos, flauta o gralla". Informació que la considero poc adequada a la realitat.
- 23.- CRIVILLÉ, Josep, "Danses", *Música Tradicional Catalana*, vol.III, Barcelona: Clivís, 1983.
- 24.- "Isometria" vol dir que en un fragment musical determinat hi ha un únic comportament mètric, és a dir, un sol compàs. "Heterometria" vol dir que hi ha diferents comportaments mètrics, és a dir, més d'un compàs. Semblantment, "isorrímia" vol dir que en un fragment musical concret només hi ha un esquema rítmic, i quan n'hi ha més d'un el comportament de tal fragment musical és "heterorrítmic".
- 25.- CARDÚS I ROS, Salvador, "Per un Nadal subversiu" a *AVUI*, 22 de desembre de 1994.

Ramon Vilar i Herms
Etnomusicòleg